

LA PREHISTÒRIA DEL PERIODISME: DELS MONESTIRS A LES REDACCIONS

LLUÍS SOLÀ I DACHS

On comença i què és el *pre-periodisme*? Són pre-periodisme els manuscrits que es guardaven en els monestirs i que només eren consultats per un nombre molt limitat de persones? Ho són les cròniques dels grans regnats? Ho són, tal vegada, els dietaris, encarregats per alguna corporació, que semblen destinats a ser una mena de bancs de dades per a consultes posteriors? O potser ho són també aquells altres dietaris, fets per particulars, que eren memòries i anotacions personals amb l'única finalitat del propi gaudi?

El tema, doncs, és poc delimitat i ple de dades concretes que, al mateix temps, són aproximades, ja que no es poden excloure possibilitats que se sospiten però que no han estat prou provades documentalment. De fet, l'autèntic pre-periodisme comença amb els primers fulls volanders impresos, o sia, amb la invenció de la impremta cap a l'any 1440, però tots els altres escrits són els seus antecedents.

Per tot això, en parlar dels inicis, encara que siguin remots, del periodisme, és impescible fer una mica d'història dels antecedents de la conservació de dades i del desig de l'home, des dels seus orígens més remots (les pintures rupestres tenen un indubtable vessant periodístic) de llegar a la seva posteritat el record de tot allò que li havia succeït.

Els annals

El primer intent de recollir unes dades escrites són els annals. Són una exposició de fets històrics concrets, feta d'una manera molt breu i seguint un ordre estrictament cronològic. D'annals, ja n'hi havia a la biblioteca d'Assurbanipal (VII aC); n'hi va haver a Grècia i a Roma, i van continuar a l'Edat Mitjana a través de l'Església, que els va utilitzar per a confeccionar taules pasquals que donen notícia de fets diversos, com ara successions de bisbes, d'abats o de prínceps i de batalles o d'esdeveniments singulars

ocorreguts en alguna regió concreta. Aquestes relacions, molt esquemàtiques en principi, van adquirint un caire més literari, i són la forma preferida pels grans monestirs fins a la primera meitat del segle XIII, que és quan les comencen a abandonar.

A la Xina hi ha annals que es remunten al segle XIII aC i fins i tot un dels principals és escrit per Confuci. En el nostre àmbit, potser els que ha tingut més ressò popular són els setze llibres que, any rere any, va escriure l'historiador romà Publi Corneli Tàcit sobre la història de Roma, des de la mort d'August fins als regnats de Tiberi, Calígula i Neró, passant pel de Claudi. Just el període que va abraçar aquella coneguda sèrie de televisió.

A casa nostra són molt coneguts els *Annals consulars*, en els quals eren registrats els fets esdevinguts a Barcelona a partir de l'any 1249, que és la data del privilegi de creació del municipi per Jaume I.

El crònicon

Cronicó és una denominació aplicada a aquells textos que tenen una estructura semblant als annals, tot i que són més extensos i més detallats, sense arribar a ser, però, una autèntica anotació de dietari. Es tracta, doncs, d'un intermedi entre l'un i l'altre.

No cal dir que aquestes divisions entre annals, crònicon i dietaris són, en bona part, purament estimatives i que no hi ha cap regla exacta per a definir, d'una manera concreta, si un text d'annals deixa de ser-ho i passa a cronicó, o d'aquest a dietari, tret de l'estricta situació cronològica en una època concreta.

De crònicon, se n'han fets molts de falsos. Generalment, corresponen a textos en castellà que són, o textos falsos atribuïts a historiadors autèntics, o bé escrits atribuïts directament a personatges imaginaris. Un dels principals falsificadors de crònicon va ser el jesuïta Jerónimo Román de la Higuera, que cap al 1600 va falsificar diverses obres. A Catalunya van fer el mateix, en dates molt aproximades a les del castellà, Antoni Nobis i Joan Gaspar Roig, clergues com l'anterior, ja que aquest estament era l'únic que tenia accés a la cultura. S'arribaren a falsificar les mateixes falsificacions o es van aprofitar falsificacions d'altres falsificadors per a continuar aquells relats apòcrifs, de manera que cal anar amb molta cura amb els escrits d'aquesta època, ja que poden fer-nos acceptar com a verídics fets que només van succeir en la imaginació dels suposats crònicones.

Els crònicon més coneguts solien prendre el nom del lloc on eren escrits, i així, cenyint-nos als que fan referència als fets de la nostra història, hi ha

la sèrie de *Cronicons Barcinonensis* que és una família de textos, majoritàriament en llatí, escrits entre el 1149 i el 1153, a partir de les gestes militars de Ramon Berenguer IV. També és molt conegut el *Cronicó Rivipul-lense*, grup de textos en llatí que sembla haver estat iniciat en el monestir de Ripoll per l'abat Oliba cap a l'any 1032. El primer d'aquests parteix d'uns textos de Cuixà i, a partir d'aquests, se'n van fer molts d'altres, que, en certa manera, continuaven perquè els monjos que viatjaven d'un monestir a un altre, portaven còpies dels diversos annals, als quals anaven afegint nous esdeveniments. El més llarg dels cronicons de Ripoll comprèn des del naixement de Crist fins al 1302.

Les cròniques

S'ha convingut que la crònica és un text historiogràfic, escrit seguit que, en termes generals, respecta l'ordre cronològic. En conjunt, els historiadors estan d'acord que les cròniques són cronicons ampliat. Aquesta definició representa, doncs, la coexistència, en certs moments, dels annals, dels cronicons i de les cròniques, i deixa la porta oberta a la polèmica diferenciació clara entre els uns els altres.

En les cròniques cal distingir entre les que són d'origen erudit i les que tenen origen popular. Les primers són generalment escrites en llatí, com la titulada *Crònica dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona*, i entre les populars hi ha les anomenades *Quatre grans cròniques*: la de Jaume I (*Llibre dels feits*), la Bernad Desclot (*Llibre del rei En Pere*), la de ramon Muntaner (*Crònica*) i la *Crònica de Pere el Cerimoniós*. Les cròniques són escrites en llatí fins a mitjan segle XIV i després n'hi ha en català i fins i tot en versió aragonesa, que és un parlar romànic de la part pirinenca d'Aragó, pròxim al castellà, que a l'Edat Mitjana va arribar a ser usat literàriament, sobretot en les documentacions dirigides per la Cancelleria catalano-aragonesa als seus súbdits d'aquelles contrades.

Una de les cròniques més importants és la *Crònica universal del Principat de Catalunya*, de Jeroni Pujades, que és una història de Catalunya des de l'antiguitat fins a la mort de Ramon Berenguer IV (1162).

Els dietaris

Quan l'extensió i la freqüència de les notícies diàries és més gran que la dels annals i els cronicons, podem dir que ens trobem davant dels dietaris, que no són res més que una nova evolució d'aquests darrers, en els quals sembla que s'han originat, com ho prova el fet que, almenys en els països

de parla catalana, els annals o crònics més tardans acaben sempre amb anotacions que són pròpiament de dietari.

Els veritables dietaris sembla que s'iniciïn a la segona meitat del segle XIV i són, o bé portats per comada de determinades corporacions, o bé per particulars. Entre els primers, són importants el *Manual de novells ardits* i el *Llibre de les solemnitats*, corresponents al municipi barceloní; el *Dietari de la Generalitat de Catalunya*, dut per ordre d'aquesta corporació; el *Llibre de memòries*, de la ciutat de València, i el *Llibre d'antiguitats*, de la mateixa ciutat. Entre els segons, que són molt nombrosos, cal començar pel del vigatà Joan Toralles, que cobreix el període 1365-1428, fins a arribar al conegudíssim *Calaix de sastre* del baró de Maldà (1769-1816) i encara d'alguns una mica posteriors. Els dietaris conserven l'idioma català fins al començament del segle XIX, almenys al Principat, perquè a les Illes, i sobretot a València, en els segles XVII i XVIII ja són gairebé tots en castellà.

La impremta i els fulls volanders

L'anglès Steinberg ha dit que el desig d'una informació ràpida i d'una distracció regular va donar l'existència a la premsa periòdica. El primer desig ha estat atès per la premsa diària i el segon, per la periòdica o *magazine*.

Res d'això, però, no hauria estat possible sense el descobriment de la impremta, per Gutenberg, cap a l'any 1440. Cap a mitjan segle XV ja se situa, doncs, l'aparició dels primers fulls volanders en els quals s'expliquen alguns esdeveniments, generalment batalles, que se sap que han d'interessar el públic. Abans de la impremta, aquests fulls ja existien, però eren fets a mà i només els rebien una minoria, ja que les seves finalitats eren bàsicament financeres, com és el cas dels fulls informatius enviats pels banquers Fugger, d'Augsburg.

Els impressors, quan rebien la notícia d'una batalla o d'un fet important, feien «gemegar les premses», com es deia aleshores, i posaven a la venda els fulls impresos amb la relació dels fets. El primer full que es coneix és el que relata la batalla de Floden Fields, i és imprès a Londres per Richard Faques el 1513. El primer periodista conegut és, però, Richard Grafton, testimoni ocular d'un fet militar de la guerra anglo-escocesa, publicat el dia 30 de juny de 1548.

Aquest tipus de pre-premsa es va produir a tot Europa. Una de les primeres publicacions que es pot anomenar «periòdica» és la que porta el títol *Relació històrica o narració de les accions i els esdeveniments més notables que han tingut lloc ací i allà gairebé en la totalitat d'Europa en el mes de gener de 1597*. Va ser impresa a Rorschach, Suïssa, per Leonard

Straub, escrita pel bavarès Samuel Dilbaum, i tenia sis o dotze fulls, amb una periodicitat mensual i amb diverses seccions fixes.

Periòdics i «gasetes»

Els periòdics, pròpiament dits, no apareixen fins a l'any 1609, amb *Avisa Relation oder Zeitung*, editat a Praga, i la *Relation*, publicada a Estrasburg. Les edicions s'estenen i es comencen a anomenar *coratos* (avisos) o amb el nom alemany de *zeitungen*. Un altre nom que es farà popular és el de *Gazzetta* (una petita moneda italiana), que és el títol que porta un periòdic de Venècia.

El primer setmanari francès surt el 1631, any en què el pare del periodisme francès, Theophraste Renaudot, publica la *Gazette de France*, i el 1641 surt a Barcelona el primer periòdic peninsular, editat per Jaume Romeu, que porta el Títol de *Gazeta* i que està escrit en català. Pel gener de 1661 va sortir, a Madrid, *Relación o Gazeta* i, a Sevilla, pel març del mateix any, una *Nueva Gazeta*, totes dues amb periodicitat mensual.

Tot i que la impremta va ser inventada al segle xv, no és fins al segle xvi que es desenvolupa amb una certa plenitud. A Catalunya ja hi ha una *Grammàtica*, de Bertomeu Mates, que sembla impresa el 1469 i, darrere l'alemany Johann Gherling, un impressor que va fer escola, vénen una colla de compatriotes seus occitans i francesos, que van ser els grans mestres de les generacions següents d'impressors catalans.

A la Península, abans d'aquests primers periòdics, també havien sortit una colla de fulls volanders. El primer que es coneix és el titulat *Relación de lo que ha pasado sobre el desafío particular entre el Emperador i el rey de Francia*, sense lloc d'impressió ni nom, però amb la data de 1528. Amb data exacta aquest cop, 9 de maig de 1557, hi ha el primer en català. Es diu *Còpia de les noves d'Itàlia per lletres de Gènova*, i tampoc no porta ni nom ni lloc d'impressió, però la gran quantitat de fulls volanders que encara es conserven són conseqüència de la guerra amb França, que durarà dotze anys. A partir de 1643 cessen els fulls escrits en català, molts d'ells referits a la Guerra dels Segadors (7 de juny de 1640). A partir del Tractat dels Pirineus, els fulls que es troben estan escrits en castellà, ja que aquest és un període d'una gran castellanització, i registra l'ocupació de Barcelona per l'exèrcit francès el 1697. La guerra següent, la de Successió, acabarà l'11 de setembre de 1714, i haurà de passar més d'un segle per tal que la llengua catalana comenci el seu redreçament.

Els diaris tal com avui els entenem

De publicacions que surtin cada dia —o almenys cinc dies per setmana—, amb caràcter regular i seguit, que és allò que avui entenem per *diari*, no n'apareixen fins al començament del segle XVIII, concretament el dia 11 de març de 1702, quan veu la llum pública, a Londres, el *Daily Courant*. Aquest diari durarà fins al 1735 i inaugurarà una llarga sèrie de *dailies* que aniran apareixent per tot el món de parla anglesa. El *Times* surt el 1780, i el primer diari francès, *Le Journal de París*, el 1777, no gaire abans que el *Diario de Barcelona*, escrit en castellà, aparegui a la nostra ciutat el dia 1 d'octubre de 1792.

El primer diari íntegrament en català es farà esperar gairebé un segle, tot i que, durant la Guerra del Francès, aquests van publicar una temporada (1810) el *Diario de Barcelona* en català i francès, sens dubte per atraure's el poble. No serà fins després de la Renaixença, i per defensar les idees catalanistes, que el 4 de maig de 1879, Valentí Almirall treu al carrer el *Diari Català*, que s'incorpora a la història del periodisme imprès, una història molt llarga que encara dura i que, després d'unes etapes de creixement esplendorós, ara, a la maduresa, s'ha hagut de renovar i buscar altres camins per tal d'afrontar les noves tècniques de comunicació, tan noves i a vegades sorprenents que, si les veiessin els antics monjos que es passaven la vida copiant annals i cròniques, no se les creurien i pensarien que aquestes coses només podien ser arts del dimoni.